

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Cassa postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

NAROCNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto XII. — Štev. 3 (233)

UDINE, 16. - 28. FEBRUARJA 1961

Izhaja vsakih 15 dni

Zvestoba za zvestobo

ZLOČIN KOLONIALISTOV Patricea Lumumbo umorili

USTVARJALNA KOEKSIKENZA Položaj slovenske narodnostne skupine v Italiji

Dr. JANKO JERI

V začetku letošnjega februarja so italijanski srednješolci v Trstu zapustili šole in šli na ulice protestirat proti Južnim Tirolcem. Tako so začeli. Kmalu pa so po navodilih Lega Nazionale v Trstu in raznih ezulskih organizacij začeli kričati proti tržaškim Slovincem. Napadali so nekatere slovenske urade in ustanove. Nastopila je policija, ki jih je razganjala. Bilo je nekaj ranjenih policajev in mladih italijanskih demonstrantov.

Glavna parola šovinističnih demonstrantov je bila »fora i scavia«. Ko so Slovenci v Trstu videli, da italijanske oblasti ne marajo preveč resno razganati antislovenskih demonstracij, so stopili vsi skupaj: slovenski neodvisni socialisti, Nennijski socialisti, komunisti, katoliki, krščanski socialisti in neodvisni socialisti. Protestirali so v Rimu proti divjanju mladih na pol fašističnih in šovinističnih paglavcev in zahtevali, da jih sprejme ministrski predsednik Fanfani.

V Trstu ni odraslim zrelim ljudem bilo prav, da kriče po ulicah pobalini in delajo nered. Slovenci so someščani, Slovenci so tudi ljudje z vsega Krasa, ki prihajajo v Trst kupovat blago in ni prav in ne pametno, da jih zmerjajo in napadajo. Takšno je bilo mišljenje večine tržaškega prebivalstva.

Pač pa so bili nekateri politični krogi v Trstu, ki so te antislovenske demonstracije inscenirali, zelo zadovoljni, da so nezrelo srednješolsko mladino spravili iz šolskih avl na cesto, da je razgrajala proti Slovincem. Režiserji antislovenske kampanje so bili stari italijanski iredentisti in nato italijanski istrski politiki, ki so se naselili v Trstu, ter seveda voditelji neofašistične stranke v Trstu ter končno voditelji raznih ezulskih organizacij. Vsi ti imajo zveze tudi z raznimi demokristjanskimi voditelji.

Rimska vlada za tržaške Slovence

Rimska vlada je bila pripravljena dati Slovincem neke pravice na jezikovnem polju, odpraviti fašistične artikle italijanskega kazenskega in civilnega kodeksa, ki prepoveduje rabo slovensčine na sodnih in uradnih mestih. Zato so nacionalistični voditelji vrgli na ulice mladino, da bi mogli v Rimu trditi, da je Trst proti dvojezičnosti, proti bilingvizmu. Spekulirajo z demonstracijami študentov, da bi prisilili Rim, da umakne pravice, ki jih je hotel dati Slovincem. Seveda so našli med visokimi državnimi funkcionarji polno prijateljev, ki hočejo sabotirati vladine pravice oredbe do Slovencev. Med najbolj vplivnimi skritimi nasprotniki Slovencev je tudi generalni komisar Palamara.

Slovenci so odločeni naprej terjati jezikovne pravice, ki jim gredo po vsej pravici, jugoslovanska vlada je že protestirala in bo še protestirala pri italijanski vladi, da zaščiti Slovence pod Italijo pred divjanjem nacionalističnih elementov, italijanska vlada bo pod pritiskom nacionalističnih krogov in mnogih demokristjanov v Trstu, ki so proti Slovincem, po drugi strani pa bodo nanjo vplivali tudi pametni italijanski krogi, predvsem italijanski komunisti in socialisti ter še drugi vplivni italijanski krogi. Tržaški šovinisti bodo morebiti dosegli, da se bo vsa zadeva z bilingvizmom nekaj zavlekla, nikdar pa da bi bila odpravljena. Italijanska vlada ima interes, da bo tudi italijanska manjšina v Jugoslaviji dobila pravice, da se izpolnijo določbe tržaškega memoranduma, ki ga je podpisala leta 1954. Italija ima tudi interes na prijateljstvu z Jugoslavijo, s katero stoji v najboljših prijateljskih odnosih. Italija ne more imeti dveh front odprti; eno ima že odprto z Avstrijo zaradi Južnega Tirola, zdaj naj bi pa imela še drugo z Jugoslavijo. Italija ima tudi svoje moralne obveze do zaveznikov Anglo-Amerikanec, ki so ji prepustili upravo

Vest o uboju predsednika zakonite kongoške vlade Patricea Lumumbe in njegovih dveh sodelavcev je vzbudila val ogorčenja in protestov po vsem svetu. Sprva so objavili vest, da so vsi trije pobegnili iz zapore v Katangi, a le malo kdo je verjel tej novici, saj je bila to v resnici le priprava za poznejše sporočilo o smrti Lumumbe in njegovih sodelavcev. Kako je bil ubit Lumumba še ni za svetovno javnost razčiščeno. Umorili so ga v deželi Katangi, kjer vlada, najhujši Lumumbov nasprotnik Combè. Combèju ga je izročil poveljnik Kasabujuvih čet gen. Mobutu, očitno da bi se ga iznebili. Lumumba in Kasavubu sta si bila nasprotna še pred osvoboditvijo Konga, vendar sta se po odhodu Belgijcev sporazumela, in sicer v smislu, da je Kasavubu postal predsednik republike, Lumumba pa predsednik vlade. Kmalu je prišlo do novih nesoglasij, Kasavubu je bil prepričan, da hoče Lumumba usmeriti politiko povsem na levo, medtem ko se je Kasavubu nagibal na zahodno stran. Tik preden je svetovna javnost zvedela za tragično smrt Lumumbe, je v Leopoldvillu sestavil novo vlado. J. Ileo, seveda sporazumno s Kasavubujem. V njej bi bilo več mest tudi za Lumumbove pristaje. Verjetno je bil Lumumba takrat že ubit.

Po vsem svetu je prišlo takoj po objavi smrti Lumumbe in ostalih dveh članov zakonite kongoške vlade do najostrejših protestov ter demonstracij proti Belgiji, ki je splošno obdolžena glavne krivde na zločinu. Zelo ostri pa so tudi napadi proti generalnemu sekretarju OZN Hammarskjöldu, ki je odgovoren za neuspeh intervencije Združenih narodov v Kongu.

V številnih mestih širom sveta so bile v zadnjih dneh demonstracije pred belgijskimi poslaštvi in je ponekod policiji le z največjim naporom uspelo preprečiti opustošenje poslopij, kjer imajo belgijska predstavništva svoje sedeže.

Lumumba je pripadal plemenu Datetele, ki je bilo eno izmed najbolj upornih proti Belgijcem; ti so kruto zatrli upor tega plemena leta 1893. Dolgo je bil Lumumba zaposlen kot uradnik na poštnem uradu v Stanleyvillu. Novembra 1959 so ga Belgijci po upor v Mongobu zopet zaprli za nekaj mesecev. Star je bil 35 let, zapušča ženo in štiri otroke. Na sliki predsednik Lumumba v krogu svoje družine.

Tržaškega.

Mi Furlanski Slovenci se moramo od tržaških Slovencev učiti, kako se je treba skupaj boriti za najvažnejše narodne in ekonomske pravice. Njih moramo ponemati v njihovi ljubezni do materinega jezika, biti pogumni kot so oni v boju za poštene svoje pravice, ravnati modro: tako kot oni, da si poiščejo med italijanskimi političnimi krogi prijatelje in zaveznike, ki nas bodo podprli.

Učimo se pri tržaških Slovincih

Do sedaj so tržaški Slovenci zmeraj nastopali tudi za naše pravice. Mislimo, da niso v nobenem memorandumu, ki so poslali v Rim, pozabili na nas. Zmeraj so opozarjali na krivice, ki se nam godijo.

Celemu svetu so tržaški Slovenci povedali: ustno in pismeno-italijanskim in tujim političnim krogom, da smo mi Furlanski Slovenci edina narodna manjšina v Evropi, ki je popolnoma brez pravic. Vsa Evropa zategadelj ve, kako smo brez pravic. Ves kulturni svet zato ve, da nam bo Italija morala dati vse narodne pravice in popraviti vse krivice nasproti nam.

Mi jim vračamo zvestobo za zvestobo. Vemo, da bodo zmagali v svojem boju. Vemo, da kričanje zapeljane mladine na tržaških ulicah ne bo zaustavilo njihove poti do pravice. Mi se ne bojimo za tržaške Slovence in ne za njihovo usodo, z njimi so jugoslovanski narodi, velika večina italijanskega naroda in vsa svetovna javnost. Mi vežemo našo usodo za njihovo, ker vemo da bodo prav gotovo zmagali. Njihova zmaga je naša zmaga.

V časopisu »Vprašanja naših dni« dne 18. 1. 1961 je dr. Jeri obravnaval položaj slovenske narodnostne skupine v Italiji in sicer: »Slovence v Beneški Sloveniji in Kanalski dolini, ki kot etična skupina ne uživa nikakršnih pravic, dalje Slovencev v goriški pokrajini in končno Slovencev na Tržaškem.

Priobčujemo tisti del znanstvene razprave, ki se tiče nas furlanskih Slovencev.

»Slovenci v videmski pokrajini niso v obdobju od leta 1866 do leta 1945 praktično imeli nikakršnih pravic. Po koncu vojne, 11. julija 1945 pa jim je takratna italijanska vlada obljubila, »da jim bo med drugim dovoljeno prosto obcevanje v materinščini ne samo v zasebnih odnosih, na javnih zborovanjih in v tisku, temveč tudi v odnosih s politično, upravno in sodno oblastjo, razen tega pa tudi pouk v materinem jeziku in uvedba krajevnih samouprav«. Tej splošni deklaraciji je sledila okrožnica videmskega prefekta, ki se je sklicevala prav na to vladno izjavo in vnovič zagotovila »popolno spoštovanje pravic glede kulta slovenske narodnosti v mejah Italije«, in zatrjevala, »da bodo v tem smislu izdali vsa potrebna navodila«.

Ustavodajna skupščina je nato (junija 1947) priznala posebne avtonomije za deželo »Furlanija-Julijska krajina«, in to tudi zaradi prisotnosti Slovencev na tem področju, saj je bilo v parlamentarni komisiji izrecno omenjeno, »da je treba Slovincem popraviti krivice, ki jim jih je storil fašizem, ter jim vrniti zaupanje v pravičnost Italije«.

Danes pa so Slovenci, če se omejimo le na ta osrednji vidik, brez šol v materinem jeziku (celo veronauk v slovensčini je mogoče poučevati le privatno):

Vsak učenec naj se šola v materinem jeziku

Splošno je že sprejeto načelo, da sodi pouk v materinem jeziku med osnovne manjšinske dobrine in je spričo tega pač utemeljena zahteva Slovencev v Italiji, da načrt zakona za pravno ureditev slovenskega šolstva zajame tudi Slovence v videmski pokrajini in Kanalski dolini. Gre za uveljavitev mednarodno (vsaj moralno) sankcioniranih načel. Strokovnjaki UNESCO so namreč že na posvetovanju leta 1951 ugotovili, da je sistem, ki praktično jemlje manjšinam možnost izobrazbe v materinem jeziku, diskriminacijski. Glavni elementi (povzeto skrajšano) njihovih takratnih priporočil so naslednji:

1. materin jezik je za vsakogar naravno sredstvo izražanja in ena prvih potreb posameznika za vsestranski razvoj sposobnosti izražanja,

2. vsak učenec bi moral začeti svoje šolanje v materinem jeziku,

3. ničesar ni v ustroju kateregakoli jezika, kar bi ga onesposabljalo, da bi bil sredstvo za posredovanje moderne civilizacije (Le emploi des langues vernaculaires dans l'enseignement. Unesco, Paris 1953, 80). In njihova sklepna ugotovitev?

»Sistem, ki onemogoča posameznikom in etnični skupini osnovno vzgojo v materinščini pomeni diskriminacijo s psihološkega, sociološkega in pedagoškega vidika«. Strokovnjaki pa so razpravljali še o enem (tudi za sedanje razmere v Beneški Sloveniji) važnem vidiku: »Če nekatere osebe ne razumejo dobrodejnosti uporabe materinega jezika pri pouku«, tako pravi poročilo ekspertov, »in so prepričane, da je tak pouk njim v škodo, potem si morajo učitelji in oblasti prizadevati, da si pridobijo zaupanje prebivalstva, in ga prepričati, da uporaba tega ali onega je-

zika ne daje prednosti nobeni skupini prebivalstva na škodo druge. Prizadevati si morajo, da prebivalstvo vsaj poskusno prejme pouk o materinščini, ker bo potem ko bo celotno prebivalstvo ugotovilo rezultate pouka v materinem jeziku, prišlo zanesljivo do prepričanja o upravičenosti takega ravnanja«.

Sicer pa se nevzdržnosti sedanjega stanja na šolskem področju zavedajo tudi objektivnejši italijanski recezenti. C. Capucio opozarja v firenškem časniku »La Nazione« (21. julija 1959), da imajo tudi slovenske manjšine, kakor vsi državljani, pravice in dolžnost, da se izobražujejo. Toda po principih zaščite, o katerih govori ustava, je potrebno, da to dosežejo v lastnem jeziku. Jasno je, da bi bilo to nemogoče, če bi bili slovenski otroci prisiljeni obiskovati šole, kjer bi se poučevalo v italijanščini. In dalje: Slednjič je vendarle treba ukreniti nekaj glede jezikovnih manjšin na vzhodni meji, pri čemer dejstvo, da gre za majhne skupine, še toliko bolj govori v prid tem ukrepom, če že ne zaradi drugega, vsaj za to, da jasno pokažemo, da nas vodi moralno načelo in ne zgolj volilni račun.

Naš up- mladina

Mladina slovenskih vasi Furlanske Slovenije nima tepega življenja v mladosti.

Ze takoj, ko neha hoditi v šole, mora že doma delati vsa tudi najbolj težka opravila. Dokler doma dela, ne dobi denarja, ker ga jim pa starši ne morejo dati.

Našim puobom in čečam ni nobene bodočnosti v domačih krajih. Kje naj se zaposlijo, ko pa pri nas ni nobene industrije? Tisti redki naši mladi ljudje, ki gredo študirat v višje šole, tudi ne dobiijo službe v naših krajih, mnogi celo nikjer.

Ceravno rastejo torej v težkih razmerah so pa naši mladi ljudje veseli in polni idealizma za našo Furlansko Slovenijo.

Posebno v naših mladih ljudeh je živ duh, da razmere v naših krajih, po naših komunih ne morejo iti več po starem, da se mora nekaj spremeniti. Naši puobi pravijo, da se mora nekaj spremeniti: politično, ekonomsko in kulturno v naših krajih.

Stare klike se morajo razbiti. Komuni ne smejo biti center za interese nekaj ljudi.

Mladi ljudje se nič ne bojijo, nimajo strah pri nikomur. Kogu naj bi se prav-zaprav bali! Ali morda oblasti, ki ne naredijo nič za oblasti in za naše kraje?

Puobi se zavedajo, da imajo pravico v imenu demokratičnih principov, se boriti za izboljšanje življenjskih prilik v našem kraju. Boljši so priprosti naši delavski in kmečki puobi, kakor pa tisti, ki študirajo. Študenti namreč že naprej spekulirajo, kako bodo dobili službo in zato se bojijo, da bi kje riskirali centimeter svoje kože. Ne vsi, ampak mnogo jih je takšnih.

Mladi naši delavci in kmetje pa se ničesar ne bojijo. In se tudi nimajo kaj bati. Stari fašistični in nacionalistični časi so za nami.

Mi verujemo v bodočnost Furlanske Slovenije, ker ima dobro mladino. Mladini treba dati mesta v naših občinah. Mladina mora dobiti v vsaki naši vasi svoj kulturni center. Mladina mora potovati k sosedom da bi videla kaj delajo mladi ljudje v Vidmu, Gorici, Trstu in povsod, kjer žive Slovenci. Pozdravljena naša mladina!

Z. P.

Sv. Lenart

Dosedaj smo imeli dve profesionalni šoli na teritoriju Furlanske Slovenije. Eno v Spletu, drugo v Režiji in še iz zahodnih naših vasi hodijo redki v profesionalno šolo v Cento. Zdaj dobimo verjetno šolo v Sv. Lenartu. Do zdaj so hodili iz šenlenartske občine v špetersko profesionalno šolo. Vsi pa niso mogli hoditi, ker je iz nekih vasi le predaleč. Te naše profesionalne šole so v glavnem za gradbene delavce, za težko delo na odprtem in v rudnikih. Dobro bo, če bo nova šenlenartska šola industrijskega karakterja, ker zdaj jemljejo v službo v emigraciji naše ljudi tudi v fabrike in ne samo v rudnike in na ceste. Samo nekaj znati pa morajo.

Vprašujemo župane desetih naših slo-

IZ NADIŠKE DOLINE

Proč s »servitù militari«

V raznih žurnalih naše province beremo zadnje kajne spet kritike prot vojaškim uslužnostim (servitù militari). Pritožujejo se deputati in senatorji. Te vojaške servitù delajo dosti škode naši provinci, ki je že pasivna in »depressa«. Ljudje imajo težave za zidanje hiš, stal in drugih hramov. Veliko škode imajo tudi vsi, ki se ukvarjajo s turizmom. V nekatere najlepše doline je prepovedano hoditi. S fotografiranjem je postal velik križ. Buojše sploh ne imeti fotografskega aparata, ker če ga imaš, si zmeraj v nevarnosti, da boš imel sitnosti s tribunalom, karabinjerji in kvesturo.

Ce gremo na avstrijski ali jugoslovanski kraj, nimajo nobenih servitù militari: ne po brjegah in ne po dolinah; lahko fotografiraš kar hočeš, greš kamor hočeš. Ne ustavlja te nobeden. Kmetje in sploh posestniki nimajo nobenih servitù militari glede zidanja hiš, glede gozdov ali pa sajenja dreves.

Najbolj neumne nepotrebne servitù je treba odpraviti in pustiti le tiste, ki jih smatrajo za potrebne. Nespametno je, da človek pri nas ne more posekati drevja ali si zgraditi hiše, ali napraviti v sežojeti ali njeni kakšno bonifikacijsko delo, kjer bi hotel. Nespametno je tudi, da se turisti ne morejo svobodno gibati in fotografirati, ko vemo, da onkraj meja lahko vse to delajo. V nekaterih krajih naše dežele lahko beremo sledeče table »Vietato avvicinarsi alla zona di frontiera« čeprav je ta meja precej urhoda daleč in obstojajo sporazumi med Italijo in Jugoslavijo za mali obmejni promet. Zaradi tega so Matajur, Kanin, Mija, Breški Jalovec dostopni kateremukoli, torej tudi italijanskemu državljanu, le iz jugoslovanske strani, dočim je iz italijanske strani prepovedano, zato, ker je tabla »Vietato avvicinarsi alla zona di frontiera«.

Ivo Manič

„Zona depressa“ samo na papirju

Vsi vjedó in pišejo, da je v videmski provinci od 187 komunov 177 pasivnih, da raprezentajo ekonomsko »zona depressa«.

Tuó že muora bit rjes, zakí tega ne konstatirajo samo Furlani in Slovenci v Videmski provinci, ampak je konstatiral »Comitato« ministrov za »zone depressive«.

Vsi naši komuni v Slovjensčini so proglašeni »zone economicamente depressive«. Vprašujemo se, imamo od tega kaj profita, da so nas proglasili za pasivne. Profit bi imeli le, če bi gor postavili par nas nove industrijske objekte, zakí bi imjeli olajšave. Teh nismo imjeli, če izključujemo nekaj kamnolomov (cave) in cementarno v Sv. Lenartu. To so pa zaprli. Nobeden ne misli, da bi pri nas gor postavili novo industrijo, ergo ne moremo imeti nobenih beneficijev, zakí smo »zona depressa«, zatuó ker njemamo industrije.

Samo lepuó se čuje, da smo pasivni komuni in da bi lahko imjeli beneficije. Čjelo vrsto novih artiklov bi muorali postaviti v razne »leggie«, v razne zakone o komunih »depressie«, če bi tjeli, da bi ljudje imjeli nekaj od tega, da bi se ekonomsko popravili. »Zona depressa«, ki je za nas samo na papirju, nam ne bo nikoli nič parnesla.

Brdo

V Brdo je prišel novi župnik Domenico Zannier. Je Furlan, kar samo po sebi ni slabo, slabo pa je, da ne zna slovenski in

venskih občin, kdaj bo eden izmed njih vzel iniciativo, da bi se napravila profesionalna šola za naše čede: učenje nemškega jezika in gospodinjstvo. Svicera in Germanija bi dobro plačale kvalificirane naše sobarice in gospodinjke z znanjem nemškega jezika. Ali bo naših pet tisoč žensk zmeraj hodilo za dikle, za najslabše delo?

Obnova svetov kmečkih blagajn

Dne 26. februarja bodo pri nas, kot po vsej videmski provinci, volitve za obnovo svetov kmečkih bolniških blagajn.

Pri nas, kjer ni organizirana Zveza kmetov (Alleanza Contadini), bodo gotovo postavljene po vseh občinah samo liste »bonomijanske« kmečke organizacije »Cultivatori Diretti«. Pravzaprav pri nas ni organizirana niti bonomijanska »Cultivatori Diretti«. Uradni funkcionarji te organizacije so občinski tajniki in župani, kateri sestavljajo liste tako, da vabijo na občinske seje kmete in jih pod pritiskom silijo sprejeti kandidature.

Večina naših kmetov nasprotuje bolniškim blagajnam, takšnim, kakršne so danes. Nasprotujejo njihovem nedemokracičnemu ravnanju in delovanju. Prispevki, ki jih morajo plačevati, so tako visoki, da presegajo njihove finančne možnosti. Nekatere družine, ki imajo za varovanih veliko število članov, morajo plačevati nad 30.000 lir prispevkov letno za bolniško blagajno, za invalidnino in pokojnino. Nezadovoljstvo so že večkrat izkazali naši kmetje bodisi z javnimi protestnimi zborovanji, kot se je zgodilo pred leti v Grmeku, bodisi s prepripi z raznimi bonomijanskimi pridigarji, ki obiskujejo naše vasi, in z bojkotiranjem volitev v te blagajne, v katere morajo plačevati naši kmetje več milijonov lir letno. Kje naj vzamejo ta denar?

Kot smo že nešteto povedali, da je kmetijstvo pri nas le toliko dohodkov, s katerimi se lahko preživi prebivalstvo le tri mesece v letu. Drugih dohodkov pri nas ni, zato ljudje emigrirajo.

Tudi za plačevanje prispevkov kmečke bolniške blagajne, kot za druge davke, morajo pošiljati denar iz estera emigranti, ki so šli s trebuhom za kruhom po svetu. Človeška dolžnost bi bila, da bi kmetom plačevala te prispevke država sama.

Vse kaže, da država ni občutljiva za trpljenje naših kmetov, kot ni občutljiva za probleme drugih italijanskih kmetov. Lanskega leta so zvišali našim kmetom prispevke za bolniško blagajno od 19 do

30 lir za vsak delavni dan.

Vlada in bonomijanci, ki jo podpirajo, so zavrnili zahtevo levičarskih predstavnikov v parlamentu, da bi vlada plačevala dve tretjine prispevkov v bolniške blagajne, kmet pa eno tretjino. Sedaj se dogaja obratno in vendar se sedaj pred volitvami, bonomijanci širokoustijo, da se borijo za kmečke interese.

Naši kmetje jim več ne verjamejo in go bodo dokazali 26. februarja. V pomanjkljivi možnosti, da bi oddali svoj glas napredni listi, kjer teh ne bo v vseh občinah, se bo volitev vzdržalo veliko kmetov.

Izidor Predan

Škrutovo

Povodnji v Furlanski Sloveniji poplavlajo zemljo samo pri nas ker se ustavlja voda ob Kozici, drugod ob Nadiži, Malini in drugih vodah, pa teče voda hitro naprej. Mogoče, da bodo enkrat ne samo napravili nasip, ampak tudi regulirali tek vode Kozice. Sploh bo treba bonificirati vse polje okoli Utane.

Grmek

Dober znak za naše emigrante je, da so pričeli prihajati padroni, imprezarji iskat delavce k nam in ne narobe, ko so morali naši ljudje sami se ponujati za delo in so jim polirji vrgli, kar se jim je zdelo. Gre za enkrat za posamezen primer, toda res pa je, da vsi delavci z lahkoto dobijo v Germaniji in Svicri delo in da bodo prav verjetno začeli delavci primanjkovati, če bo ta konjunktura trajala še naprej.

Lese

Kot iz vseh sto vasi naše Furlanske Slovenije živi v Cedađu tudi nekaj ljudi iz naše vasi. Naši Slovenci v Cedađu so navadno preprosti delavci, nekateri odprejo oštarije, drugi botege, le redko kdo ima kakšno malo oficino. Delajo in so veseli, da kaj zaslužijo. Za velike praznike jo mahnejo domov. Vsak teden, posebno ob sobotah se najdejo skupaj z domačini, ki pridejo kupovat v Cedađ. V domači vasi ni mogoče živeti, ko se navadiš mestnega življenja, toda lepo je pa le misliti na domači kraj, na dobre arije in lep razgled. Kako bi mogel biti zakopan po smrti v zemlji v ravnini. Tako je mislil stari Dreščak, ko je umrl, tako mislijo tudi mnogi drugi naši po svetu: Da bi bil pokopan v domači zemlji. Vsakemu se ne posreči in mu ostane le tiha želja.

Videm

Vsi mi moramo večkrat iti skozi postajo v Vidmu. Kadar gremo skozi jo se pomislimo ne, da je grda, ker imamo polno glavo skrbi, kako bo v emigraciji ali v službi pri padronih v Milanu in ko se spet domov vozimo, je vse lepo, ker se veselimo na počitek v domačem kraju. Zdaj go bodo olepšali in popravili za 110 milijonov lir in bomo imeli lepše sale za čakanje. Vse naše življenje gre skozi videmski štacion, pa naj bo zato lep.

VIDEM: POGLED NA NASO DEŽELO Z GRADA

Rezija

Naša rezijanska občina je ena najbolj naprednih glede graditve asfaltiranih cest v hribovskih krajih. Bila je samo ena huda napaka: V centru so asfaltirali ceste in postavili ulično razsvetljavo, v stranskih vaseh pa je ostala še kar naprej tema in luknje po cestah. Privilegirani so bili torej tisti občani, ki so v bližini županstva. Zdaj naj bi po sklepu občinskega sveta poskušali srečo pri prefektu, da bi dobili nekaj denar ali kot posojilo ali kot kontribut za zgraditev ceste po celi rezijanski dolini, tako da bi vsaj glavne vasi imele pošteno cesto.

Glas emigranta

Ne v Južno Afriko

Dobro je, da imajo naši ljudje kam hoditi na delo v emigracijo po državah zahodne Evrope.

Ce bi tega ne bilo, bi morali hoditi preko morja v Ameriko, Avstralijo in Afriko. Kako slabo so se imeli naši emigranti, ki so šli v Brazilijo ali pa Venezuelo! Komaj so rešili svojo kožo, da so prišli raztrgani nazaj in so morali biti še veseli, da so igubili brez potrebe le nekaj let. V Južno Afriko vabijo 30.000 delavcev iz Italije. Naši ljudje nimajo potrebe, da bi riskirali svojo bodočnost v Afriki, dokler se tam ne uredijo razmere. Ne kaže, da bi šli naši ljudje, kamorkoli v Afriko, kjer morajo najprej Afričani utrditi svoje nove samostojne države in kajpada se tudi ekonomsko utrditi. V Južno Afriko, ki še ni rešila vprašanja enakopravnosti zamorcem, pa ni varno iti, ker bodo še razne prekucije in nemiri, dokler se belci in črni ljudje ne sporazumejo.

V Kanadi je neke vrste recesija (kriza) in raste zato število bresposelnih. V USA (Zedinjene ameriške države) ne sprejemajo novih emigrantov, v srednjeameriške države in južnoameriške države pa odločno odsvetujemo našim ljudem, da bi šli iskati delo. Tamkaj imajo več kot dovolj svojih delavcev in so ti slabo plačani. Poleg tega niso te države politično ustaljene in imajo stalno neke pronunciamente, majhne revolucije, nemire in demonstracije.

Vse kaže, da je za naše ljudi najboljše, če se držijo Evrope, kjer je že pač dovolj dela zanje.

Stalni naši emigranti v Germaniji

Vsako leto gre čedalje več naših emigrantov v Germanijo. Letos jih bo šlo spet nekaj novih.

Novo pa je to, da kličejo mnogi svoje družine k sebi. Mi jih popolnoma razumemo, da tako delajo, ker je pač težko enemu našemu emigrantu živeti v Germaniji. Nima prave hrane kot doma, nima stanovanja, in kadar je praznik, se ne ve kam dejati. Zdaj kličejo svoje družine k sebi. Tako bodo lažje živeli. Eno pa bo, da bodo ostali za naše kraje izgubljeni da bodo sicer še tu pa tam pogledali domov, nimar bolj poredko, dokler jih enkrat ne bo več nazaj in bodo kar ostali za zmerom v Germaniji.

Tisti, ki imajo svoje družine v Germaniji, že pošiljajo svoje otroke v nemške šole, kjer se posebno dobro naučijo v profesionalnih šolah za majstre. Naši emigranti očetje, kar ne morejo prehaliti, kako so dobre nemške šole in koliko se v njih naučijo. Tisto, kar so hodili doma v šole sploh ni bila prava šola, in so se, kakor pravijo, začeli učiti šele, ko so prišli v Germanijo.

Kakor kaže, bomo zdaj furlanski Slovenci postali še druge narodnosti: tisti, ki so namreč doma študirali in dobili službe v državnih službah, se imajo za Italijane, tisti ki so šli pred leti v Belgijo in Francijo, so postali pa Belgijanci in Francozi in govore že francoski; zdaj hodijo zadnja leta v Svicero in Germanijo in že začnajo govoriti po nemški in bomo imeli čez nekaj let nekaj Svicarjev in Nemcev. Le tisti, ki ostanejo doma ali pa bodo še domov hodili, bodo ostali Slovenci.

L'antico vicariato slavo sopra Nimis

Anticamente gli Sloveni della Slavia Friulana vivevano semplici e appartati dal mondo, nelle loro casupole senza camino ed illuminate da piccole finestre. Gli uomini erano vestiti di lana grezza e pelli di pecora; i loro calzoni erano corti, grossolani le scarpe e larghi i cappelli. Le donne vestivano di nero, cinte ai fianchi da una striscia bianca. Esse erano abituate alle fatiche più pesanti.

La popolazione viveva, come oggi, stentatamente del prodotto delle mandre che pascolavano i pascoli promiscui; non prima del secolo XVI, come dice lo storico Pietro Bertolla di Nimis, essi coltivavano cereali. Dai documenti del tempo risulta che spesso essi si portavano fino a Venezia per difendere le loro proprietà dalle usurpazioni degli abitanti della pieve di Tarcento e Nimis. Di queste malghe, alcune erano riservate a beneficio delle loro chiese: come ad esempio il «Povjak» era goduto dalla chiesa di Chialminis e da quella di Monteperta.

Gli abitanti che cominciarono a conoscere il friulano so' dopo il 1500, avevano fin da tempo antichissimo, come quelli della pieve di Tarcento, vicari slavi. Più tardi, a questi vicari furono aggiunti come aiuto, sacerdoti italiani i quali, per concordato del 1364 sostenevano solidali i sacri doveri dividendone gli utili.

Non potendo trovarsi sacerdoti slavi della zona, questi vicari provenivano da Albana nell'Istria, Cattaro, Durazzo, Veglia, Zara e da altre città della Dalmazia. Ma spesso questi sacerdoti parlavano un dialetto alquanto diverso dei nostri slavi. Così almeno attestava un prete slavo nelle sue deposizioni alla Curia patriarcale.

Lo stipendio di di questi vicari consisteva in lana e formaggio del valore di circa otto ducati.

Questi sacerdoti avevano l'obbligo di celebrare una volta al mese la messa nelle chiese di Torlano, Cergneu, Chialminis, Taipana e Monteperta. Il vicario slavo in quella occasione impartiva anche l'istruzione religiosa tanto ai fanciulli quanto agli adulti; nella quaresima passava di paese in paese per la confessione pasquale. Tuttavia ciò era poco per attirare alle pratiche cristiane la nostra gente che non era abituata ad entrare in chiesa neanche la domenica.

Si aggiunga il fatto che la ricompensa era scarsa e il vitto magro, e le strade impraticabili per cui i vicari spesso rifiutavano di portarsi fra la nostra gente.

Verso il 1590 il Pevano P. Bernardino de Benedictis per migliorare le sue prebende, sopprime i due vicariati di Nimis. Pratico della parlata slovena, perchè di Coia di Tarcento, credette di poter fare tutto da sé. Ci fu una protesta generale tanto da parte degli abitanti di Nimis quanto da parte degli Sloveni.

Suo nipote P. Giovanni de Benedictis, affidò la cura degli Sloveni a cappellani friulani, perchè lui volle risiedere ad Attimis, e costrinse d'accordo il comune di Nimis gli Sloveni a concorrere alla costruzione della canonica del pievano, senza provvedere loro un sacerdote adatto. E nonostante che nel 1624 si trasferisse a Nimis, tuttavia non diede migliore as-

sistenza agli Sloveni.

Conoscendo le difficoltà per assolvere i suoi compiti, fece richiesta al patriarca di Aquileja mons. Grimani, di istituire un vicariato sopra Nimis. Ma la richiesta fu appoggiata solo da Monteperta perchè gli altri paesi vollero che fosse ripristinato l'antico «Vicariato slavo».

Nel 1640 nella visita pastorale a Nimis il patriarca Marco Gradenigo notò la trascuratezza nei riguardi dei paesi slavi della montagna, specie se trattavasi di ammalati, in quanto, i sacerdoti chiamati al capezzale, ignari della lingua facevano loro recitare un pò di preghiere e poi li assolvevano senza confessione. Fu fatta di nuovo domanda per il vicariato slavo sopra Nimis ed il 9 dicembre 1642 il Vicario generale l'approvò: i paesi dovevano scegliere la residenza, che fu fatta a Torlano, e rimase sede fino al 1849.

Ma allora non era stata determinata ancora la chiesa del vicario perchè Torlano ne era spravista. E così a Monteperta ottennero che fosse innalzata a «chiesa curaziale» la loro. Ma i paesi consorziati di Torlano, Ramandolo, Cergneu, Pecol-

le, Monteperta, Chialminis e Taipana protestarono poichè la chiesa era posta in luogo troppo scomodo, cosicchè la Curia patriarcale decise che la Chiesa di Monteperta fosse «curaziale» solo per quel paese e si eleggessero un cappellano cooperatore reso indipendente dal vicario stesso. Così gli abitanti di Monteperta si disinteressano all'elezione del vicario di Torlano.

Nell'elezione del 1738, 1786, 1794 e 1817 furono fatti dai sei paesi senza Monteperta.

Ma dopo il 1863 anche gli altri paesi si nominarono il proprio cappellano che il pievano di Nimis presentava all'approvazione del superiore.

Ma già dal 1825 mons. Lodi si arrogò lui il diritto di nominare i cappellani; e sin dal 1786 si aggiunse un secondo cappellano chiamato cooperatore. Infatti il primo cappellano fu slavo; e se il primo era tallora friulano, questo fu sempre assistito da un prete esperto nel linguaggio sloveno. Ma pare che oggi questa usanza, o meglio diritto degli Sloveni delle nostre montagne, non sia più garantito.

TORLAN NAD NEMAMI OB VHODU V KRNAHTSKO DOLINO

Iz najnovejše zgodovine Furlanske Slovenije

Nova maša v Gornji Mjersi pred 88 leti. Slovenski napisi na slavolikih - Preložena himna sv. Cirila in Metoda - Permissio ecclesiastica.

V starih časih nismo imeli furlanski Sloveni nobenega lista, kamor bi mogli pisati in zato je marsikateri naš prednik vzel v roko pero in pisal v »Sočo« v Gorici, ki je začela izhajati leta 1871. Tudi naš prvi pesnik Peter Podreka je pisal pesmi in članke v »Sočo«.

Komaj dobro leto potem, odkar je začela izhajati »Soča«, se je že začela članke iz Furlanske Slovenije ali Benečije kakor so tokrat govorili, ki so jih pisali največ duhovniki iz naših krajev. Objavljamo eden izmed teh dopisov, ki je bil priložen v »Soči« št. 24 z dne 16. junija 1882.

»Dne 4. junija 1882 je bil za celo našo župnijo sv. Lenarta praznik Č. g. novo-

mašnik France Slavnik, bogoslovec videmske nadškofije, je pel prvo sv. mašo v cerkvi sv. Antona pri Gornji Mjersi. Veselo zvonjenje, umetni ognji in pok možnarjev je na vse zgodaj oznanjal željno pričakovani dan. Ljudstvo je drlo iz cele naše župnije in tudi iz drugih bližnjih krajev gledat redko svečanost ter je željno pričakovalo procesijo, v kateri je duhovščina spremljala gospoda novomašnika iz njegove rojstne vasice Hrastovje v cerkvico, katera je bila ta dan vsa znotraj in zunaj v praznični obleki. Mašo so točno in izvrstno peli cerkveni pevci iz župnije sv. Lenarta. Pot, po kateri se je sprevod pomikal je bil ozalisan s slavoliki, na katerih smo čitali tudi slovenske napise. Pridigo je imel naš mnogozaslužni župnik g. Anton Bankič, ki je v čisti in gladki slovenščini in s krepkim melodičnim glasom govoril o mašni-

vintissimo che la popolazione resiana negli ultimi 10 anni fosse ntevolmente diminuita (da 3170 a 2537, o forse anche solo da 2981 a 2537) e che perciò i Resiani dovevano considerarsi una razza in processo di graduale, ma totale estinzione. Chi legge attentamente le mie osservazioni sui rapporti reciproci della popolazione resiana, comprende subito in che cosa consiste l'errore e capisce che le conclusioni del Marinelli sono errate. Non posso fare a meno di rilevare anche questo: se una tale diminuzione mostruosa di popolazione (da 3170 a 2537 unità) si fosse verificata, nel corso di nove anni a Resia il numero delle morti dovrebbero superare il doppio del totale delle nascite.

Se confrontiamo i dati di tutta la popolazione resiana del 1862 e del 1871, cioè i totali 3170 e 3275, vediamo che nel corso di 9 anni i Resiani sono aumentati di 105 unità. E' vero che questo non è un grande aumento, comunque è un aumento. La gradualità dell'aumento in 9 anni concorda con i dati da me pubblicati sullo stato della popolazione resiana nel 1872: in quell'anno ne morirono 100 e ne nacquero 113, il che alla fin fine significa che la popolazione resiana era aumentata di 13 unità. Non sono però in grado di garantire i dati del 1872, perchè mi sono stati comunicati a voce.

Secondo l'ultimo Censimento (1871), il totale delle donne presenti dai 16 ai 55 anni d'età superava il doppio del totale degli uomini compresi negli stessi limiti d'età. D'altro canto, è notevole il numero delle donne nubili a

Kako si jo pravijo Tonin in Dreja

TONIN:

Kakuo to, Dreja, da nisi še sou z valizo do korjere in naprej u Videm in nato s trenom u Švicero. Al si zapravo use soude an ti ni ostala nobena palanka da bi kupu karto. Pri nas po Teru, Brdu, Tipani in useh vaseh tu okoli so jo že usi pred več tedni popihal. Ti pa hodiš tu okoli kantonov kot en kos, ki ima polomljeno repetnico. Še ust ne odpreš, da bi čukal kakor tičac. Al se bojiš govorit al te pa angina praska po grlu.

DREJA:

Ljubi kompare, pust me pri miru, ke bi se sam najraje zgrižu od ihte. Saj me je res špot, da sem sam moški med smrkavci in starimi dedci. Suodov imam še dosti, pa čeglih smo u pustu kar dobro rezervu alkohola nabral za suhe mesece u Švicero. Sej pr nas nimaš kaj zapraviti, ko pa u oštarijah ne dobiš drugega kot puljo. Za jest nimajo drugega kot kakšno feto mortadele an kakšno staro skorjo sira. Suodov nisem tarkaj zapravo, ma bolj zdravje. Na pustno soboto smo začel noret hmalu popudan, an potle celu noč, vso nedeljo do ponedeljka popudan. Čeglih sem bu puhen likvorjev anu sem spiu za na majhno povenj vina, pa me je začelo tresti kakor da bi stau nag na vrhu čufin. Ki ne bi me, saj smo toliko skakal, kričal in se drl ku šimije, da je use od nas teklo. Usak toliko sem hodil za kanton, čjer še u pasjih dneih pihla, uglihvat pritisk u mojem akvedotu. An sem ga tam tako uglihau, da bi kmalu umrú. Imeu sem začetek polmonite pa me je držalo dva tedne u posteli. Tako sem ratal švoh, da se mi kar noge tresejo.

TONIN:

Jezik pa tudi kakor vidim; sigurno ti je usak dan žou za usak frank ki ga ne zaslužiš. No u posteli nisi imeu nobenih špendhov, saj te je dohtar zastonj zdravu, pa še medizine.

DREJA:

Figo fresco, ti pa tvoj dohtar pa še medizina. Vse sam moral plačat, tebe pa ne, ker si mi kompare, in moram za lon poslušat tvoje pridige. Kdo pa da kaj emigrantu! Nimamo nobene asicuracione od kasa amalati. Če bi se stegnu, bi moja Marjuta ne dobila nobene penzijs. Samo dnar bi radi dobili od nas na kamunu

kovi časti in o ljubezni, katero mu mora ljudstvo izkazovati.

Pri priložnosti te sv. nove maše se je tiskala med drugimi posebnimi tudi na slovenščino preložena himna sv. Cirila in Metoda. Od veljavnih oseb je bil prevod pohvaljen. (Prevod tiskan v Vidmu, v sedanjem času redka prikazen, tiskan scon permissio Ecclesiastica. Prevod smo videli tudi mi in je po vsebini in obliki hvale vreden. Uredništvo »Soče«). Za to je veselo zanimanje, čeravno je slovenski jezik v naših krajih jako zanemaren, da se vendarle najde mnogokak častilec naše mile slovenščine.

in na ežatoriji. Če pojde tako naprej, bodo zahtevali od nas še taso di sožorno kakor bi bili turisti, da lahko spimo doma v Viskorši, Črnem Vrhu ali pa u Gornjem Tarbiju.

TONIN:

O sej ste kot neki turisti kot neki forešti, ko govorite tako kikir da se ne bi nič bali. Še zdej se ves tresem ko se spominim kako je bilo u suboto u oštariji pri - ne, ne bom povjedu kje, da ne bom imel sitnosti. Tri mladi mulci ki se spravljajo sedaj nekam u Germanijo, so šinfal komunalnega sekretarja in sploh ljudi na kamunu. En drek, so rekli, je urjedna pri nas vsa ekonomija in politika. Ko sem jih miril, naj za božjo voljo molčijo da jih ne bo kdo slišal so še bolj ukeal in rekli da se nimajo kerga bat. Susidiov ni več, na kantiere di lavoro še pes ne gre vohat, drugega pa sploh ni. Nimamo kaj izgubiti in zato se ne bomo nobenemu več klanjali. Sami bomo delali, sami zaslužili, sami ponucal. Vi ta stari, posebno vi Tonin, se žiher bojite, ker ste bil navajen ubogati tarkaj let ufičjale da zdaj ubogate še slamatatega moža u Uhanovi njivi, ker nosi staro bareto militar. Ustau sem gor, da veš, Dreja, kot stari grižoverde, an sem djau: »Ohibó, ragazzi; siate ragionevoli, state zitti che non ci denunci una delle tante spie! Parliamo in italiano di altre cose e lasciamo po naše, po slovenje, che non pensino che facciamo una congiura contro le italianissime valli! De ne bi nikoli tega djau. Potle so šele ušafali moč in so na ves glas kričal, da se nobenega ne boje, da bodo nalašč govorili po naše. Še u Afriki lahko negri govore po svoje, pa da bi mi ne smeli. Glih nalašč bomo govorili po slovenje, tako kakor nas je naša mat učila. Pa še zapeli so na ves glas: »Kaj nam pa morejo«. Kar pomulil sem se mimo banka da ne bi me kdo vidu.

DREJA:

O, sej te dobro poznam, uboga sirotka, saj se še svoje stare bojiš, pa čeglih si invalido di guerra, pa laškega farja se bojiš, pa useh od komun, pa vsakega šinjora ki pride iz Vidma. Precej vas je tajšnih tremarel, da se kar veter dela po dolini. Buh s tabo, kam pa pridemo, če se bomo ves čas tresli. Mi smo postali independenti in nobeden nam nič ne da.

TONIN:

Lahno, tebi še kakšen teden pa boš u kajšnem Schwarzgipfelu u Švicero spet jedel kraute in kartofelne, misliu na domače klobase, jest pa ostanem tu, ne morem hikamor in je kar dobro, če mi šjor appuntato prijazno pomigne in reče: »Bravo Toni, bravo!»

DREJA:

O naj ti le rečejo vsi bravo, u botegi, čjer nimaš več kredita, na kamunu, čjer ti ne dajo več susidja, u oštariji čjer ne dobiš na upanje kvartina. Suh, ker si preveč bravo. Ubogi moj Tonin, črn si od mižerje, pravi boječ negro naše slovenščine.

Resia e i Resiani

(REZIJA I REZJIANE)

(Baudouin de Courtenay. In «Slavianski Zbornik», III^a SPB, 1876, pp. 311 - 371)

Il Censimento generale italiano del 1871 ha rivolto debite attenzioni alla distinzione fra presenti ed assenti, ma ha distinto solo i presenti nelle varie categorie. Il precedente Censimento della popolazione del Veneto, eseguito nel 1862 dall'Austria, invece, non era stato fatto come occorreva, perchè non faceva questa importantissima distinzione fra popolazione presente ed assente, registrando soltanto il totale della popolazione, che a Resia ammontava a 3170 unità (di queste, se non mi hanno informato male, 2981 erano presenti e 3170 - 2981 = 189 erano assenti: cifra assai inferiore a quella attuale di 738 assenti).

Trascurando di considerare questa distinzione importantissima (cioè il conto dei presenti ed assenti e quello dei presenti separatamente), alcuni studiosi italiani sono arrivati a delle conclusioni del tutto sbagliate. Così, ad esempio, il Marinelli, professore di storia e geografia all'Istituto Tecnico di Udine, dandomi delle informazioni e dei dati preziosi sugli Slavi del Veneto in generale, era con-

fronto delle maritate e vedove, ed a confronto con gli scapoli. La notte dal 31 dicembre 1871 al 1° gennaio 1872, su un totale di 876 donne dai 16 anni in poi, c'erano: 267 nubili, 478 maritate e 131 vedove, cioè il 30,5% di nubili, il 54,5% di maritate ed il 15% di vedove. D'altra parte su un totale di 399 scapoli e nubili insieme, compresi fra gli stessi limiti d'età, c'erano: 132 scapoli e 267 nubili, cioè il 33% di scapoli ed il 67% di donne nubili.

Non è privo di curiosità questo fatto: in quella medesima notte del Censimento la donna nubile più vecchia aveva 74 anni, quella maritata ne aveva 80 e la vedova 87. Fra gli uomini: lo scapolo più vecchio aveva 72 anni, quello sposato ne aveva 80 ed il vedovo 86.

Dunque la proporzione delle donne nubili a Resia è enorme. E si deve anche considerare che se la percentuale delle nubili era massima, anche massimo era allora il numero delle coniugate assenti, perchè è ben certo che le spose accompagnano i loro mariti all'estero, mentre le vedove e le fanciulle (le non sposate) debbono restare a casa. Se però la gran parte delle nubili rimane a casa, in Resia, non così avviene per gli scapoli, i quali in maggioranza escono dal paese e vanno a lavorare all'estero. Se avessimo dati particolareggiati anche sulla popolazione resiana assente, i totali delle nubili raffrontati con i totali delle altre categorie della popolazione resiana ci apparirebbero ancora in diversa luce.

Consideriamo adesso le nubili entrate nel 40° anno d'età, età dopo la quale se una donna non s'è sposata ben

Premrzla voda škoduje živini

Ker je nočna temperatura dosti nižja kot dnevna, moramo zelo paziti, da ne bo voda za jutranje napajanje preveč mrzla. Voda za napajanje mora biti v glavnem takale:

1. Mora biti pitna - to se pravi čista in dobrega okusa; 2. njena temperatura ne sme biti višja od 14°C. Mlačna voda nima dobrega okusa in se zaradi tega živini upira. Poleg tega je težko prebavljiva (digeribila), ker ima v sebi premalo plinov (gas), posebno zraka; 3. temperatura napajalne vode ne sme biti nižja od 8°C. Pod to temperaturo bi povzročila neredno prebavo.

Ponavadi popije živina zunaj poljubno kvantiteto vode; nihče ji tega ne brani. Ko pa napajamo v hlevu in prinašamo vodo od zunaj moramo vedeti, koliko vode je dnevno potrebno za vsako glavo. Krava nuca 30 litrov vode na dan, ovca 3 do 5 litrov, konj 5 do 7 litrov in prašič 5 do 10 litrov.

Večkrat je sedaj voda bolj mrzla kot 8°C. Marsikdo bo v takih primerih opazil, da po takem napajanju krave ne prežvekujejo v redu ali pa lijejo. Pa tudi apetit se jim zmanjša in gospodinjje namolzejo manj mleka. Kmet pa premišluje kaj je temu uržuh in niti ne pomisli, da je to premrzla napajalna voda. Če se pa to ponavlja dan za dnem, bo živina sigurno prej ali potem zbolela na prebavilih. Od tega bomo imeli veliko gospodarsko škodo zaradi zdravljenja in pa zaradi zmanjšane molznosti pri kravah mlekaricah. Zato pazimo, da ne bo živina pila preveč mrzle vode.

Ne redimo starih krav

Mi redimo krave predvsem zaradi mleka, v drugi vrsti zaradi telet in tretji zaradi gnoja. Glavno pa ostane mleko.

Strokovnjaki so ugotovili, da daje krava največje kvantiteto mleka po peti ali šesti otežitvi, torej v svojem sedmem ali osmem letu starosti. Če vzamemo najvišjo kvantiteto mleka (po 5. ali 6. otežitvi) za podlago in jo računamo 100, potem da krava po 1. otežitvi 70 litrov mleka, po drugi 80, po tretji 90, po četrti 95, po peti ali šesti 100, po sedmi 97, po osmi 86, po deveti 75, po deseti pa 60 litrov.

Iz zgornjih števil smo ugotovili, da raste mlečnost do 6. otežitve, potem pada, posebno hitro po 8. otežitvi. Zato pa bo napredni živinorejec gledal, da hitro prodaja take krave, ki so se že desetkrat otele in jih bo zamenjal z mlajšimi.

Če je hiša mokra

Večkrat se zgodi, da začnejo stene v zimskih mesecih, ponekod pa tudi v drugih letnih časih, prepuščati mokroto in zaradi tega so stene vlažne (umide) in v prostoru je nezdrav zrak. Razen tega v vlažnem prostoru tudi ne moremo imeti lepo postavljenega pohištva, ker se navzame mokrote in se kmalu pokvari.

Mokroto pa lahko odpravimo, če mo-

kre zidove namažemo na sledeč način.

Raztopite v dveh litrih vode 600 gramov mila (žajfe). Ko voda zavre, vzemite krtačo in z gorko raztopino premažite zidove. Ko e bodo zidovi popolnoma posušili, jih premažite še enkrat z drugo plastjo in sicer z gorko raztopino galuna. V osmih litrih vode raztopite 400 gramov galuna. S tem mažite zidove 6 do 7 dni zaporedoma. Postalci bodo nepremočljivi, ker plasti raztopine ne bodo prepuščale vlage.

Kako spoznamo dobre otrobe

Naši živinorejci vedo, da zelo goljufajo z otrobi. Dostikrat se dogodi, da zmešajo pšeničnim otrobom riževe otrobe, ki nimajo v sebi nobene snovi. Dobre otrobe pa spoznate po telih znakih: barva mora biti dobra, to se pravi, da morajo imeti barvo zrnate pšenične vrste; dober duh, bolj močan kot pšenična moka; okus mora biti slaček in pod zobmi se ne sme čutiti škripanje; en hektoliter otrobov mora vagati 24 kg, če so pa bolj debeli pa 21 do 22 kg, če so pa moknati pa do 32 kg; med pravnimi otrobi in mokico mora biti pravo razmerje, kar se spozna, če poglobite roko med otrobe: iz otrobov potegnjena roka mora biti pokrita z mokico, čeravno je bila roka suha.

Razbeljeno mast, ki smo jo polili takoj opakemo z mrzlo vodo, da se strdi. Tako jo lahko pobereemo.

Rradavice odpravimo, če jih namažemo zjutraj in zvečer z ricinovim oljem. Čez nekaj časa se posuše in nazadnje popolnoma izginejo.

Mastnih madežev na parketu ne odpravimo niti z vrelo vodo in niti z bencinom. Zelo preprosto in enostavno sredstvo pa je, če naložimo nanje za prst na debelo ilovice in jo pustimo čez noč, da se posuši. Zjutraj odstranimo ilovico in ostrgamo madeže z žlico - vedno v smeri lesnih rasti, nikoli krožno, ker tako bi razpraskali pod. Po tem čiščenju je seveda treba pod namažati s pasto za parket in ga s krtačo zgladiti.

Čevljev iz gumija ne smemo držati ne na toplem ne na soncu, pa tudi ne na hudem mrazu. Čistimo jih z mlačno vodo in zgladimo z oljem ali z glicerinom. Priporočajo tudi mazanje s petrolejem.

Gumijasti podplati so včasih ob deževnih dneh nevarni, ker nam rado drsi v njih. Če jih včasih odgremo s smirkovim papirjem (carta vetrata), bomo drsanje preprečili. To gumiju ne škodi, če ni pregosto.

Jedilno olje se ne skali, če damo v steklenico malo soli. Na liter olja vzamemo žličko soli in pustimo steklenico nekaj dni odprto. Ko se olje popolnoma učisti, ga odlijemo v drugo steklenico, sol pa ostane s staro goščo na dnu.

Madeže oljnatih barv odstranimo s terpentinom, apnene madeže z močnim kisom, oljinate pa s peskom. Zelo umazana obrišemo s cunjjo, namočeno v petrolej, nato pa jih s cunjjo dobro zbrisemo. Ne smemo jih umivati, kadar nanje sije sonce. Če hočemo dobiti šipe neprozorne, jih namažemo s pivom, ki mu dodamo soli (na kozarec piva polno pest soli). To pa lahko spet odstranimo, če jih umijemo s toplo vodo.

Penicilin in semena

Gotovo ste že slišali o penicilinu. Poskusili so, kako vpliva penicilin na kalivost semen. Seme solate je v čisti vodi vzkliko v 18 urah, v raztopini penicilina pa ni vzkliko niti v 48 urah. Ko so raztopino zamenjali s čisto vodo, je zopet začelo kiliti. Penicilin potemtakem ne uničuje semen, pač pa zadržuje kalenje.

Žvinoreja

Kakšna je zdrava ovca

Zdrava ovca drži glavo pokonci, ima čvrste oči, suh smrček, volna ne štrli, nima hrast in ima trdne in močne noge. Ako se zdravi ovci približa kaj tujega, se prestraši, njena ušesa niso povešena, ona se ne oddalji od črede, ne kašlja in v meketa veselo in glasno. Glavno znamenje pri ovci, po katerem se spozna, da je zdrava, je rdeča barva žil v očeh in na koži sploh. Ako so v belem delu oči črnivkaste, ako se belina v očesu ne svetlika in če se nahajajo v očesnih kotih bele kepice, potem je vsak lahko prepričan, da je ovca bolna, ako se volna ob plečih ježi, če je koža bleda, če ovca ne teče gladko ali pa če je meso v gobcu, posebno pa okrog zob, bledo in ohlapno.

Dajajte zajcem kuhan krompir

Strokovnjaki so izračunali, da 4 kg krompirja velja toliko kot 1 kg žita. V 1 kg krompirja je 10 gramov beljakovin (albumina) in 200 gramov sušine. Krompir ima v sebi zelo malo mineralov in tudi sladkorja ne, ki pa nastane, če krompir zmrzne. Strokovnjaki bolj priporočajo fuotranje s kuhanim krompirjem. Zajcem pa lahko dajete tudi surov krompir, samo da ni nakaljen, da nima izrastkov in da ni zelen. V zelenem delu krompirja je strup - solanin. Surov krompir narežite tik preden ga začnete pokladati.

MATAJUR

è l'unico strumento per un sempre più vasto e saldo collegamento delle zone e delle popolazioni della Slavia Friulana e fra quanti, Enti o singoli si interessano dei loro problemi. Stimolate la sottoscrizione di abbonamenti affinché la diffusione del giornale consenta a settori sempre più estesi di opinione pubblica di rendersi esatto conto della gravità dei problemi della Slavia Friulana che comprende 16 comuni e 40.000 abitanti di lingua slovena.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnije št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Kaj bomo delali tale mesec

NA POLJU preorjimo njive za spomladansko setev, brž ko se osuše. Podorjemo hlevski gnoj. Ponekod bo treba konec meseca dodatki ožimnemu žitu nekaj nitrata in sicer na tisoč kvadratnih metrov 15 kg. Trosimo ga v treh obrokih. Pripravljamo in čistimo žitno in drugo seme. Odberemo tudi primeren semenski krompir, katerega spravimo v kleti na poseben prostor.

NA TRAVNIKI imamo ta mesec dosti dela. Pobiramo trnje, kamenje in mah, ravnamo krtine ter gnojimo. Razvažamo tudi gnojnico po travnikih. Očiščene travnike moramo tudi posejati, a ne le z drobirjem od sena, ampak moramo seme tudi kupiti.

Vse senožeti moramo prevleči z ostro brano, če pa tega ni mogoče, pa vsaj poigrabiti z železnimi grabljami, da odstranimo mah. Senožetim, kjer je mah, moramo tudi pognojiti, ker mah raste tam, kjer je pramalo hrane za travo.

V SADOVNJAKU nadaljujejo s strganjem in razkuževanjem debel. Drevju gnojimo tako, da ne pokladamo gnojil ob deblu, ampak pod kapjo. Gnojimo s telimi umetnimi (artificialnimi) gnojili: 0,50 kg do 3 kg superfosfata, 0,25 kg do 2 kg kalijeve soli ter 0,25 kg do 2 kg amonijevega sulfata na vsako drevo, po velikosti in starosti.

V zimskem času škropimo drevje s karbolinejem, dendrinom in drugimi podobnimi preparati.

V KLETI pazimo na čistost prostora in posode. Kdor je vino že prodal, naj gleda, da se prazni sodi ne navzamejo škodljivih duhov. Sode zažveplamo tako, da na vsak hektoliter prostornine v njih zažgemo 3 grame žvepla. Obroče je dobro enkrat na leto prebarvati z minijem, da ne rjave. Kdor ima še vino v kleti, naj večkrat preskuša njegovo stanovitnost. Bela vina se čistijo, če jim dodamo na hektoliter 15 gramov tanina, ki ga posebej raztopimo v mlačnem vinu, nato pa ga vlijemo v vodo.

V HLEVU že sedaj preglejmo zalogo sena in slame, da ne pridemo v zadrego,

kako bomo prerediti živino, če ne bo zaradi slabega spomladanskega vremena o pravem času dovolj zelenega fuotra. Ne pozabite dajati živini klajnega apna in soli. Gospodinjje naj skrbijo, da si vzgoje zgodnja piščeta. Zato moramo podložiti dobri kolkji ob prvi priliki primerno število jajc od najboljših jajčaric. Jajca za valitev naj ne bodo stara več kakor dvaletni dni in naj bodo od triletnih koki.

Če nam zmrzne . . .

krompir, ga odhajamo v hladni vodi in takoj ponucamo. Isto velja tudi za jajca.

Če bi lahko zmrznila tekočina v butelkah, jih pustimo odprte, ker drugače jih bo zmrznjena tekočina raznesla. Treba je vedeti, da tekočine povečajo svojo prostornino pri zmrzovanju.

Če hoče hitro odtaliti zmrznjene šipe, odgrni jih s cunjjo, katero ste zmočili v slani vodi.

Če je postalo olje v butelki zaradi mraza gosto, primešajte mu na liter polovico žličke soli. Seveda bo olje slano in je treba s tem računati, kar se ga rabi.

Če so zaradi mraza trpele rože na oknih, prenesite jih v nezakurjeno, a ne premrzlo sobo in jih pustite tam 24 ur. Nato jih malo zalijete, potem jih pa nesite v zakurjen prostor.

Kostanj je redilen

Kostanj je sad, ki ga morda pre malo cenimo. V navadnem kostanju je dosti redilnih sostanc. Poleg neuzitnih (neprebavljivih sestavin, ima kostanj 5,6% beljakovin (albumine), 3% maščobe, 71% glucidov, 358 kalorij (na 100 gramov), vitaminov A, B1, B2 in C. Drugo sadje, na primer suho grozdje, jabolka in hruške imajo v sebi več vitaminov. Kostanj pa ima dosti glucidov in železa in zato spada med hrano, ki nam daje potrebno telesno energijo.

raramente può trovare marito. Nella notte dal 31 dicembre 1871 al 1° gennaio 1872 c'erano:

dai 40 anni ai 50	25 nubili
dai 50 anni ai 60	15 nubili
dai 60 anni in poi	21 nubili

Totale 61 nubili

Da questo risulta che almeno il 4% di tutte le donne resiane, cioè il 7% di quelle in età da marito (cioè dai 19 anni in su) sono destinate a restare zitelle.

Confrontiamo ora il totale delle Resiane dai 40 anni in poi (cioè 61) con il totale delle maritate e delle vedove (cioè 364).

	maritate	vedove
dai 40 anni ai 50	112	15
dai 50 anni ai 60	78	34
dai 60 anni in poi	52	73

Totali 242 + 122 = 364

Se consideriamo che, con ogni probabilità, le percentuali delle nubili rispetto a quelle delle altre donne aumenteranno piuttosto che diminuire, avremo che il 14,5% saranno condannate a restare nubili involontariamente, mentre soltanto l'85,5% circa potranno maritarsi: di que-

ste poi il 29% saranno destinate a diventare vedove. A tutte queste considerazioni va aggiunta anche quella della continua crescita degli individui giovani e la diminuzione della morte degli adulti. Sia la crescita che la diminuzione sono distribuite in modo uniforme fra le tre categorie delle donne nubili, maritate e vedove.

La preponderanza tanto grande di donne anziane nubili a Resia (non va dimenticato che dappertutto ci sono generalmente più donne che uomini) è dovuta al fatto che i maschi di Resia cominciano ad emigrare giovanissimi (= andare per il «bianco mondo» - po bjelu svetu). Alcuni di questi celibi (molto pochi) si sposano all'estero, trapiantandosi nei paesi stranieri. Altri non riescono a formare una famiglia, sia per mancanza di mezzi, che per mancanza di opportunità, non avendo occasione di incontrare la donna adatta (consanguinea). E' vero che ci sono alcune Resiane che vanno sposate presso le altre popolazioni, ma ciò avviene raramente, e quando avviene, sposando uno straniero, esse si trasferiscono nella patria del marito, abbandonando così per sempre la loro terra e concorrendo così ad aumentare la popolazione straniera, non quella resiana. Solo pochi stranieri, sposando delle Resiane, si stanziavano nella Valle di Resia.

Nè i Resiani, nè le Resiane possono essere accusati di sterilità. Famiglie resiane di 10-12 figli non sono affatto un'eccezione. Per esempio, il mio caro amico Pietro Gollanda (o Galanda) di Oseacco non è affatto vecchio (nel 1873 aveva 54 anni e sua moglie ne aveva 47), eppure ha

già avuto 12 figli, 5 maschi e 7 femmine, una delle quali morì. Perciò non è possibile dire dei Resiani ciò che è vero degli Ungheresi, i quali nel corso di 2 anni, dal 1871 al 1873, sono diminuiti di 260.000 unità, cioè circa del 5% del totale della popolazione. Per questo non è affatto il caso di parlare di una certa qual estinzione della razza resiana.

Per ciò che si riferisce ai Resiani assenti dalla loro patria nella notte dal 31 dicembre 1871 al 1° gennaio 1872, il totale 738 non è affatto esatto. Essi non furono contati, ma fu soltanto calcolato il numero totale dei passaporti. Va tenuto in considerazione però il fatto che alcuni Resiani annotati sulla lista dei passaporti, potrebbero essere morti nel frattempo. Degli altri potrebbero essere nati in terra straniera, dato che ci sono anche donne Resiane che vanno all'estero coi loro mariti. Per farla corta, non si può contare troppo sulla cifra 738, che va presa soltanto come approssimativa.

L'assenza di tanti Resiani e l'eterno loro vagabondaggio spiegano il genere delle loro occupazioni. Quasi tutti i Resiani si dedicano all'artigianato, ai vari mestieri, sono lavoratori a giornata e si danno al commercio. Essi talvolta conducono il commercio su vasta scala, quello delle frutta per esempio, e sono in corrispondenza con varie ditte. (Seguono due tavole fitte di dati sulle occupazioni e delle considerazioni sulle stesse, che non trascriviamo per le ragioni dette prima per le altre tavole omesse).

(Continua)